

РОЗДІЛ II

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК: 349.23/24

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-69-4-39-43>

Склема Тетяна Юріївна,

аспірант

(Харківський національний університет

внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4921-4929>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТРУДОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА КОРДОНОМ

Статтю присвячено аналізу юридичних гарантій права на працю. Зазначено, що гарантії реалізації права на працю забезпечуються державою шляхом створення правових, організаційних та економічних умов, а також нових робочих місць. Метою державної політики є забезпечення сприятливих умов для українських трудових мігрантів у частині працевлаштування, соціального забезпечення та підтримки у процесі трудової діяльності за кордоном; вибудовування тісних зв'язків з Україною для подальшого повернення трудових мігрантів на Батьківщину.

Ключові слова: право; праця; юридичні гарантії; рівність; справедливість; зайнятість.

Постановка проблеми. Протягом останніх п'яти років виїзд громадян України за кордон з метою працевлаштування набув масового характеру. Як зазначається у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. N 482-Р, такий виїзд має переважно форму сезонної трудової міграції насамперед до сусідніх держав.

За офіційними та неофіційними джерелами, кількість українців, що останнім часом виїхали за кордон працювати, становить від 2 до 7 млн осіб. На жаль, дуже важко вказати достовірну кількість українських трудових мігрантів, оскільки така міграція має переважно нелегальний та стихійний характер. Неврегульованість, фактично стихійність процесу міграції, відсутність достовірної інформації стосовно загальної чисельності трудових мігрантів доповнюється відсутністю єдиного центру управління, незважаючи на кількість громадян, які щорічно потребують державної підтримки під час виїзду на роботу за кордон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема статті є надзвичайно актуальною на сьогодні, тому захисту трудових прав українських мігрантів приділяли увагу такі науковці, як: О. В. Астахова, К. Ю. Мельник, О. А. Трюхан, Т. О. Гнатюк, О. Є. Луценко, А. М. Слюсар, М. О. Дей, О. П. Радчук та ін. Незважаючи на те, що важливі аспекти трудової міграції відображені у працях зазначених учених, окремі аспекти, зокрема аналіз ме-

ханізму реалізації норм вітчизняного законодавства стосовно захисту прав українських мігрантів, ще достатньою мірою не знайшли теоретичного та практичного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Серед позитивних моментів трудової міграції можна виокремити такі, як:

- працевлаштування незайнятого населення;
- збереження або отримання трудових навичків;
- можливість отримання трудових доходів та матеріальне забезпечення українських сімей;
- збільшення споживання товарів на внутрішньому ринку за рахунок трудових доходів українських мігрантів, а також відповідних надходжень до бюджету за рахунок переказу коштів в Україну.

Адже під час перебування за межами України трудовий мігрант зобов'язаний забезпечити повноту та своєчасність сплати податків і зборів за майно, що знаходиться на території України й належить йому на праві власності або перебуває в оренді, навіть завдяки призначенню уповноваженої особи. Однак існує загроза щодо трудоресурсної безпеки держави, що пов'язано з «відтоком» кваліфікованої робочої сили з країни, недостатнім соціальним та правовим захистом трудових мігрантів та ризиками в питанні страхового (пенсійного) забезпечення трудових мігрантів.

Тому для захисту прав українських трудових мігрантів необхідне створення єдиного державного органу, який виконував би захисні функції шляхом здійснення контролю та моніторингу у сфері зовнішньої трудової міграції. На сьогодні система обліку інформації трудових мігрантів є неефективною. Крім цього, виникає необхідність створення додаткових механізмів правового захисту трудових мігрантів та членів їхніх сімей.

До того ж в Україні сучасне міграційне законодавство не відповідає стандартам Європейського Союзу, принципам і нормам міжнародного права; відсутня належна міграційна статистика; недостатньо проводиться комплексних наукових досліджень процесів зовнішньої трудової міграції, що ускладнює можливість оцінки масштабів такої міграції та прогнозування її наслідків. Держави, що ратифікували Конвенцію, зобов'язуються щодо всіх трудящих – мігрантів і членів їхніх родин, що знаходяться під їхньою юрисдикцією чи на їхній території, відповідно до міжнародних документів із прав людини, поважати й забезпечувати всі права без будь-якої дискримінації. Оскільки Конвенцією закріплено право за державою, де здійснюється трудова діяльність іноземців, на встановлення особливого правового статусу для мігрантів, у зв'язку з чим необхідно водночас закріпити норму про те, що, незалежно від особливостей правового статусу, за мігрантами закріплюються загально визнані права людини. У Конвенції, крім закріплення політичних і цивільних прав, наданих мігрантам, передбачаються також найбільш важливі соціально-економічні права, зокрема право на соціальне забезпечення, освіту, медичне обслуговування. На основі принципу рівності із громадянами держави найму за трудівниками-мігрантами визнаються всі права без обмежень. Але в Конвенції проводиться конкретизація цих прав залежно від наявності чи відсутності у трудівника-мігранта права вільно вибирати для себе оплачувану діяльність; це встановлено для забезпечення національної безпеки, суспільного порядку, здоров'я чи морального населення.

Відповідно до статті 4 чинного Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», державна політика у сфері зовнішньої трудової міграції повинна базуватися на принципах забезпечення прав та законних інтересів трудових мігрантів і членів їхніх сімей та здійснюється на засадах ефективного державного регулювання процесів зовнішньої трудової міграції. Відсутність єдиного державного органу, який би займався реалізацією державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції та повноцінно опікувався питанням соціального забезпечення трудових мігрантів та членів їхніх сімей, негативно впливає на формування та реалізацію консолідованої політики у згаданій сфері, а тому має негативний вплив на рівень правового та соціального захисту трудових мігрантів та членів їхніх сімей.

Відповідно до норм Конституції України, передбачено, що кожен має право на працю, яке включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки й перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Правове регулювання такої діяльності здійснюється на підставі Закону України «Про зайнятість населення» (далі – Закон), який установлює державні гарантії у сфері зайнятості та працевлаштування. Так, ст. 5 Закону гарантує:

- вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміну професії;
- одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства;
- професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці;
- професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці;
- підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями;
- безоплатне сприяння у працевлаштуванні, обранні підходящої роботи й одержанні інформації про ситуацію на ринку праці та перспективи його розвитку;
- соціальний захист у разі настання безробіття;
- захист від дискримінації у сфері зайнятості, необгрунтованої відмови в найманні на роботу й незаконного звільнення;
- додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

Регулювання діяльності агентств зайнятості відіграватиме дуже важливу роль у забезпеченні добробуту трудових мігрантів. Однак лише 20 країн ратифікували Конвенцію про приватні агентства зайнятості № 181 від 19.06.1997, і серед них дуже мало країн, які є основними країнами походження мігрантів.

Отже, вважається необхідним запровадження механізму контролю, який у взаємодії органів державної влади із громадськістю формує так званий демократичний механізм впливу на органи державної влади, який створює прозорість політики та дозволяє виявити та врахувати всі плюси та мінуси проведеної політики. Яскравим прикладом того є проведення парламентських слухань, які можна розглядати як особливу форму залучення громадськості та зовнішніх експертів до обговорення в Парламенті проблемних питань із метою прийняття відповідного законодавства. Ураховуючи те, що ефективність механізмів державного управління у сфері соціального захисту трудових мігрантів значною мірою залежить від законного перебування та працевлаштування громадян за кордоном, спеціальна комісія у складі Мінсоцполітики здійснює контроль за діяльністю посередницьких агентств із працевлаштування за кордоном.

Тому обов'язок держави – забезпечити можливість для кожного громадянина України реалізувати своє право на працю. Причому в разі неможливості громадянина з об'єктивних чи суб'єктивних причин реалізувати таке право на території України, держава покликана створити відповідні умови для реалізації права на працю за кордоном, а також забезпечити належний соціальний захист трудовим мігрантам та членам їхніх сімей, які залишаються в Україні.

Трудові мігранти часто стикаються з різноманітними порушеннями їхніх прав після від'їзду з власної країни. Як правило, причиною погіршення умов проживання мігрантів у країні перебування є юридична невизначеність та зростання нерівного доступу до соціальних благ. Трудовим мігрантам також необхідно долати психологічні фактори, такі як мовний бар'єр, утрата звичних соціальних мереж та інші типи соціальних та юридичних проблем.

У цьому контексті важливу роль відіграють діаспори, оскільки саме вони допомагають інтегруватися трудовим мігрантам у нове середовище, водночас допомагаючи їм підтримувати контакти із країною походження. За умови правильної державної підтримки, спрямування та заохочення, діаспори можуть стати важливим інструментом допомоги українським трудовим мігрантам пристосуватися та адаптуватися до умов країни перебування. Саме тому наразі досить гостро стоїть питання врегулювання та посилення співпраці з українською діаспорою.

Водночас залишаються невирішеними такі життєво важливі соціальні та юридичні питання, як умови праці та проживання, охорона здоров'я та виплата пенсійного забезпечення за кордоном. Також важливими нерегульованими проблемами трудових мігрантів залишається юридичний захист та правова допомога.

З огляду на зазначене, нині першочергово мають бути вирішені питання:

- створення єдиного центру управління процесом зовнішньої трудової міграції, посилення державного контролю за зовнішньою трудовою міграцією;
- перегляду діяльності комерційних структур, які займаються незаконним посередництвом у працевлаштуванні за кордоном;
- створення умов для інвестування в економіку держави коштів трудових мігрантів з метою забезпечення інтересів держави та посилення економіки;
- забезпечення надійного соціального захисту громадян України, які тимчасово виїжджають на роботу за кордон, а також піклування про членів їхніх сімей, які залишилися в Україні;
- посилення зв'язків між трудовими мігрантами та Україною, зокрема шляхом співпраці з українськими діаспорами.

Метою державної політики у сфері трудової міграції є створення умов та вироблення механізмів правового регулювання зовнішньої трудової міграції з метою сприяння легальній трудовій міграції громадян України; забезпечення належного рівня соціального забезпечення та державної підтримки громадян, які виїжджають на роботу за кордон, та членів їхніх сімей, які залишаються в Україні; створення рівних можливостей працевлаштування для всіх громадян України, а також сприяння реінтеграції українських трудових мігрантів.

З метою здійснення належного правового регулювання та посилення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, пропонується центральному органу виконавчої влади, що здійснює реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, передати повноваження з ліцензування такої діяльності та контролю за дотриманням суб'єктами господарювання відповідних ліцензійних умов.

Висновки. Так от, гарантії охорони, захисту та безперешкодної реалізації трудових прав, свобод та законних інтересів працівників складають систему, яку в юридичній літературі слушно називають юридичним механізмом забезпечення тих чи інших соціально-правових можливостей. Юридичні гарантії трудових прав працівників – це така система умов, засобів, способів, прийомів та форм, яка покликана охороняти, захищати ці права, забезпечувати їхню безперешкодну реалізацію та виконання кореспондуючих з останніми обов'язків.

Список використаних джерел

1. Про зовнішню трудову міграцію : закон України від 5 листопада 2015 р. № 761-VIII. *Відом. Верховної Ради України*. 2015. № 49–50.
2. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 12.10.2007. *Офіційний вісник України*. 2007. № 74. Ст. 2788.
3. Загальна декларація прав людини : сесія Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Закон України «Про зайнятість населення». *Відомості Верховної Ради*. 1991. С. 170.

5. Конвенция о трудящихся-мигрантах (пересмотрена в 1949 г.). № 97. *Международная защита прав и свобод человека* : сборник документов. Сост. и вступ. ст. : Г. М. Мелков. Москва : Юрид. лит., 1990. 672 с.

6. Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення від 24.06.1975 № 143. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965–1999*. Том II. Міжнародне бюро праці. Женева.

7. Конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей, провозглашенная резолюцией 45/158 Генассамблеи ООН от 18 декабря 1990 г. *Международные акты о правах человека* : сборник документов. Москва : Издательская группа НОРМА, 1998.

8. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24.11.1977 № ETS № 93. *Офіційний вісник України* . 2007. № 74. Ст. 2788.

9. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

10. Кодекс законів про працю України : закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 24.09.2019).

11. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : закон України від 22.09.2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 21.09.2019).

Склема Татьяна Юрьевна,

аспирант

(Харьковский национальный университет внутренних дел,
г. Харьков)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4921-4929>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ПРАВ ГРАЖДАН УКРАИНЫ НА ТРУДОВУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗА ГРАНИЦЕЙ

Статья посвящена анализу юридических гарантий права на труд. В статье определяется, что гарантии реализации права на труд обеспечиваются государством, во-первых, путем создания правовых, организационных и экономических условий, во-вторых, благодаря содействию в создании новых рабочих мест. Целью государственной политики является создание благоприятных условий для украинских трудовых мигрантов в части трудоустройства, социального обеспечения и государственной поддержки в процессе работы за рубежом; выстраивание тесных связей с Украиной с целью последующего возвращения трудовых мигрантов на Родину.

Ключевые слова: право; работа; юридические гарантии; равенство; справедливость; занятость.

Sklema Tatyana,

aspyrant

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4921-4929>

LEGISLATIVE AND LEGAL GUARANTEES OF THE RIGHTS OF UKRAINIAN CITIZENS TO WORK ABROAD

The article «Legislative and legal guarantees of the rights of Ukrainian citizens to work abroad» is intended to analyze the legal guarantees of the right to work. The article defines that guarantees of realization of the right to work are provided by the state by means of creating legal, organizational and economic conditions, promoting creation of new workplaces. The purpose of state policy is creation of favourable conditions for Ukrainian labour migrants for employment, social security and state support in the process of working abroad, as well as building of close ties with Ukraine, in order to further return migrant workers to their homeland. A brief analysis of the legal framework in this area of legal regulation and the system of accounting of information of migrant workers in Ukraine has been carried out. As legal protection and legal assistance remain important unsettled problems for migrant workers. Therefore, in order to implement proper legal regulation and to strengthen control in the field of external labour migration the article discloses legal rules that can establish public obligations to protect migrant workers sure enough. In addition, the issue of reintegration of labour migrants by consolidating the efforts of state authorities to create conditions for return of their citizens working abroad was considered. Achieving this goal will help to preserve the labour potential of Ukraine and to meet the needs of the economy in the labour force at the expense of their own labour resources. However, the overriding goal is to implement legal provisions that help to normalize and regulate labour migration and to enhance the labour and social protection of citizens working abroad.

Key words: law; labor; legal guarantees; equality; justice; employmen.

Надійшла до редколегії 04.10.2019